

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 1

TOSHKENT-2022

Мундарижа

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

- 1. ОЧИЛОВ Ўткир Сайфуллоевич**
ҲУҚУҚ РАМЗЛАРИНИ ЎРГАНИШ ВА ЗАМОНАВИЙ ҲУҚУҚИЙ НАТУРАЛИЗМ:
ҲУҚУҚНИНГ АХЛОҚИЙЛИГИ ДАРАЖАСИ МАСАЛАСИ 8

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

- 2. САИДОВ Мақсудбек Норбоевич**
МАСЪУЛИЯТИ ЧЕКЛАНГАН ЖАМИЯТИДА УЛУШ, УЛУШНИ (УЛУШИНИНГ БИР
ҚИСМИНИ) БЕГОНАЛАШТИРИЛИШИ БИЛАН БОҒЛИҚ ИШТИРОКЧИЛАР ЎРТАСИДА
ЮЗАГА КЕЛАДИГАН НИЗОЛАР 14
- 3. ШАМСИДДИНОВА Озода Буриевна, КАРИМОВА Зулфизар Лочиновна**
ЖИЛЫЕ ПОМЕЩЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ ИМУЩЕСТВЕННЫХ
ПРАВООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ СУПРУГАМИ 26
- 4. ЯКУБОВА Ирода**
МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ БЎЙИЧА МУЛКИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ ЖАМОАВИЙ БОШҚАРУВ
ТАШКИЛОТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БИЛАН БОҒЛИҚ АЙРИМ МАСАЛАЛАР 32

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ
ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ

- 5. МАРИПОВА Севархон Арибжановна**
ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССИДА МЕДИАТИВ КЕЛИШУВ ВА КЕЛИШУВ БИТИМИНИНГ
ЎХШАШ ВА ФАРҚЛИ ЖИҲАТЛАРИ 40

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

- 6. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович**
ПЕДАГОГ ХОДИМЛАРНИ МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА
МОДДИЙ ҲУҚУҚ НОРМАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 46

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

- 7. ШАЙЗАКОВ Шодияр Ибрагимович**
ЎЗБЕКИСТОНДА МАЪМУРИЙ СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ЮҚОРИ СУД ИНСТАНЦИЯСИДА
ҚАЙТА КЎРИШДА ПРОКУРОР ИШТИРОКИНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ 53

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

- 8. ОЧИЛОВ Хасан Рашидович**
ЖИНОЯТ ТАРКИБИ ТУЗИЛИШИ ГЕНЕЗИСИ 62
- 9. МАВЛОНОВ Темур Анвар ўғли**
ЖИНОЯТ НАТИЖАСИДА ЕТКАЗИЛГАН МУЛКИЙ ЗИЁННИ ҚОПЛАШ
ТУШУНЧАСИ ВА ТАРИХИ 70

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

10. РОЗИҚОВ Илҳом Истамович ЖИНОИЙ ЖАЗОЛАРНИ ҚЎЛЛАШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	78
11. НОРМАНОВА Клара Эшназаровна ИШТИРОКЧИЛИҚДА СОДИР ЭТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ.....	84
12. НАЖИМОВ Миратдийин Шамшетдинович ЎН ОЛТИ ЁШГА ТЎЛМАГАН ШАХСГА НИСБАТАН УЯТСИЗ-БУЗУҚ ҲАРАКАТЛАР ҚИЛИШ ЖИНОЯТИ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАСИ	90
13. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЖАВОБГАРЛИККА ТОРТИШ МУДДАТИ ЎТИБ КЕТГАНЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	96
14. ТУРГУНБОЕВ Элбекжон Одилжонович ЎЗБЕКИСТОН ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ЖАЗОДАН ОЗОД ҚИЛИШ ИНСТИТУТИ: ТУШУНЧАСИ, БЕЛГИЛАРИ, ТУРЛАРИ.....	103

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

15. YUNUSOV Khaydarali CONTRIBUTIONS OF CENTRAL ASIAN SCHOLARS TO THE DEVELOPMENT OF ISLAMIC SCIENCES: SARAKHSI – FOUNDER-FATHER OF INTERNATIONAL LAW.....	108
---	-----

МИГРАЦИЯ ҲУҚУҚИ

16. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович ЎЗБЕКИСТОНДА МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ СОҲАСИДА КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШГА ДОИР АЙРИМ МАСАЛАЛАР	116
17. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАСИ	122
18. КАРИМОВА Мадина Мирзаджановна РАҚАМЛИ НОТАРИАТ: ЖОРИЙ ҲОЛАТ ВА ИСТИҚБОЛ.....	133

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

19. ДЖУМАНОВ Аскар Хасанович, ЯРАШЕВ Нодирбек ГЕРМАНИЯ ВА БУЮК БРИТАНИЯДАГИ ҚОРПОРАЦИЯЛАРНИНГ АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ	140
20. БАЗОРОВ Миркомил Махмудович, ҲАМРОҚУЛОВ Синдор Бобомурод ўғли ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА СУД-ЭКСПЕРТЛИК ТИЗИМИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИЛМОҚДА	148

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ

МАРИПОВА Севархон Арибжановна

Юристар малакасини ошириш маркази кафедра мудири, доцент

E-mail: sevar5065@mail.ru

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССИДА МЕДИАТИВ КЕЛИШУВ ВА КЕЛИШУВ БИТИМИНИНГ ЎХШАШ ВА ФАРҚЛИ ЖИҲАТЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): МАРИПОВА С.А. Фуқаролик процессида медиатив келишув ва келишув битимининг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2022) Б. 40-45.

1 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-1-5>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада фуқаролик судларида келишув битими тузиш билан медиация тартиб-таомилини қўллаш орқали медиатив келишув тузининг ўзига хос хусусиятлари, тартиби, процессуал шакл ва тартиб-таомилга оид ўхшаш ва фарқли жиҳатлари, бу борадаги илмий жамоатчиликнинг қарашлари ҳамда тадқиқотчининг мустақил позицияси ўрин олган.

Калит сўзлар: Суд, келишув битими, процессуал тартиб, низо, даъвогар ва жавобгар, тарафлар, медиатив келишув, кокус, фаол эшитиш, рефрейминг, фрейминг, эхо такрорлаш, раппорт, ижро этиш.

МАРИПОВА Севархон Арибжановна

Заведующая кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доцент

E-mail: sevar5065@mail.ru

СХОДСТВО И РАЗЛИЧИЯ МЕДИАТИВНОГО СОГЛАШЕНИЯ И ДОГОВОРНОГО СОГЛАШЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются специфика, порядок, процессуальные формы сходства и различия медиативного соглашения посредством применения медиативных процедур в гражданских судах, общие взгляды научной общественности и самостоятельная позиция исследователя.

Ключевые слова: Суд, мировое соглашение, процессуальный порядок, спор, истец и ответчик, стороны, медиативное соглашение, кокус, активное слушание, рефрейминг, фрейминг, экзоповтор, раппорт, исполнение.

MARIPOVA Sevarkhon

Head of the Department at the Lawyers' Training Center under the
Ministry of Justice, Associate Professor
E-mail: sevar5065@mail.ru

SIMILARITY AND DIFFERENCES OF MEDIATIVE'S AGREEMENT AND TREATY AGREEMENT IN CIVIL PROCEEDINGS

ANNOTATION

This article discusses the specific features, procedure, procedural form and procedure of making a mediative agreement by applying the procedure of mediation with the conclusion of a conciliation agreement in civil courts, the similar and different aspects of the procedure, the views of the scientific community in this regard as well as the independent position of the researcher are taken into account.

Keywords: Court, conciliation agreement, procedural order, alternative settlement of the dispute, claimant and liable, parties, mediative agreement, concourt, active hearing, execution.

2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» да амалга оширишга оид Давлат дастурининг 80-бандида фуқаролик ва ҳўжалик, шу жумладан, шартномавий-ҳўқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоларни судгача ҳал қилиш механизмларини қўллашни кенгайтириш, даъвогар томонидан жавобгар билан низони судгача ҳал қилиш тартибига риоя қилинмаган бўлса, агар қонун ёки шартномада мазкур тоифадаги низолар учун бундай тартиб назарда тутилган бўлса, даъво қабул қилишни рад этиш тартибини киритиш вазифаси белгиланган эди [1].

Шу билан бирга, суд тизимини босқичма-босқич рақамлаштириш, бюрократик ғов ва тўсиқларни бартараф этиш низоларни ҳал этишнинг муқобил усулларида кенг фойдаланиш учун зарур ташкилий-ҳўқуқий шарт-шароитларни яратиш, ярашув институтини қўллаш доирасини янада кенгайтириш, суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлашда судьялар ҳамжамияти органларининг ролини янада ошириш, судьяларнинг ўзини ўзи бошқариш тамойилини кенг жорий этиш ҳамда судьяларга ғайриқонуний тарзда таъсир ўтказишнинг олдини олиш бўйича таъсирчан механизмларни яратиш ҳам назарда тутилган. Мамлакатимизда давлат органларининг аҳоли билан мулоқотини такомиллаштириш, фуқаролар ҳўқуқ ва эркинликларининг ишончли ҳимоясини таъминлаш ҳамда уларнинг муаммоларини ҳал этишнинг замонавий механизмларини жорий қилиш борасида изчил ишлар амалга оширилмоқда. Шунингдек, ушбу соҳада ислохотларнинг ҳозирги босқичи давлат органларида низоларни судгача кўриб чиқишнинг ягона тизимини яратиш, медиация, ҳакамлик судлари ҳамда халқаро арбитражларни фуқаролар ҳамда тадбиркорларнинг ишончига сазовор бўладиган низоларни ҳал этувчи самарали муқобил институтларга айлантириш лозимлигини тақозо этмоқда. Бугунги мақоламизда айнан ушбу институтлардан бири бўлган медиация институтининг фуқаролик процессининг яна бир алоҳида институти бўлган келишув битими тузиш билан ўхшаш ҳамда фарқли жиҳатларига тўхталиб ўтамыз.

Келишув битимлари ҳўқуқий муносабат субъектларининг, умуман олганда, жамият аъзоларининг ўзаро қарама-қаршиликларини бартараф этишдаги мақбул воситалардан бири ҳисобланиб, тарафлар низони ҳал этиш шартларини келишув асосида, ўз манфаатлари ва имкониятларидан келиб чиқиб, ўзаро музокаралар орқали белгилайди. Фикримизча, ҳўқуқий муносабат субъектлари ўртасида келишув битимларининг тузилишида асосий шартлардан бири фуқаролик процесси тарафларининг эркин ҳўқуқ ва ўз хоҳиш-истагини эркин билдириш тамойилининг амал қилиши ҳисобланади.

Профессор М.Мамасиддиқовнинг таъкидлашича, келишув битими тарафлар ўртасидаги мурося, яъни фуқаролик ҳўқуқидаги шартнома бўлиб хизмат қилади. Судга мурожаат этмай

тузилган келишув битими суддан ташқари ҳисобланади. Суддан ташқари тузилган келишув битими агарда тарафлардан бири шартномани бажаришдан бош тортса ёки бажармаса, иккинчи тарафни шу муносабат билан судга мурожаат этиш ҳуқуқидан маҳрум этмайди. Бундай битим суд томонидан тасдиқланганидан сўнггина юридик кучга эга ҳисобланади. Судга тегишли келишув битими - бу тарафларнинг келишмовчиликларни ўзаро ҳал этиб тузган шартномасидир ва қуйидаги талабларга жавоб бериши керак. Фуқаролик ҳуқуқий шартнома сифатида фуқаролик ҳуқуқининг барча қоидаларига мос келиши лозим. Шунингдек, тарафларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари аниқ белгиланиши, келишув битими тузилганидан сўнг суд ишни юритишни тугатганидан сўнг, худди шундай даъво билан судга мурожаат қилишга йўл қўйилмайди. Агар тарафлар уни ихтиёрий ижро этмаса, унинг ижроси мажбурий тартибда ижро этилади [2, Б.282-283].

Шунингдек, тадқиқотчи И.Жўраев келишув битимини тўғри тузиш ва тасдиқлаш жуда муҳимлигини, чунки келишув битими ҳал қилув қарорлари билан низони ҳал қилишдан бир неча жиҳатлари билан устун туради, яъни келишув битими тарафларни мурожаат келтириш йўлидаги дастлабки қадам бўлса, суднинг қарори улар ўртасидаги низони янада чуқурлаштириши мумкин, суднинг ҳал қилув қарорини ижро этишда мажбурлов унсурлари мавжуд, келишув битимини эса тарафлар ўз ихтиёри ва имкониятига асосан тузишлари ҳақидаги фикрни илгари суради [3, Б.44-46].

Бизнингча профессор М.Мамасиддиқов ва И.Жўраевнинг келишув битимига оид таърифи фуқаролик профессуал ҳуқуқ назарияси ва амалиёти умумлашмаси асосида илгари сурилганлигини эътироф этган ҳолда таъкидлаш ўринлики, келишув битими ўзаро келишишга асосланган ва низони ҳал қилиш юзасидан тарафларнинг ёзма келишуви ҳисобланиши билан бирга даъво тартибидаги ҳар қандай иш бўйича тузилади ва келишув битимини тузган шахслар ёки уларнинг вакиллари томонидан имзоланади. Шунингдек, келишув битимида жавобгар томонидан мажбуриятларни кечиктириб ёки бўлиб-бўлиб ижро этиш тўғрисидаги, талаб қилиш ҳуқуқидан бошқа шахс фойдасига воз кечиш ҳақидаги, қарздан тўлиқ ёки қисман воз кечиш ёхуд қарзни тан олиш тўғрисидаги, суд харажатларини тақсимлаш ҳақидаги шартлар ва қонунга зид бўлмаган бошқа шартлар кўрсатилиши мумкин.

Агар келишув битимида суд харажатларини тақсимлаш ҳақидаги шарт мавжуд бўлмаса, суд бу масалани келишув битимини тасдиқлаш чоғида, умумий тартибда ҳал этади.

Келишув битими фақатгина низолашаётган тарафлар учун оптимал натижа бўлмай, у яна судлар учун ҳам ижобий натижа ҳисобланади. Айрим олимлар келишув битимининг тузилишига эришиш суднинг келажакда асоссиз қарорлари чиқиб қолиши мажбуриятдан озод қилади, деган фикрни ҳам билдиради ва суд томонидан тасдиқланган келишув битимини суд қарорига тенглаштиради. Сабаби, у ҳам суд томонидан тасдиқлангандан кейин мажбурий ижро этилиши хусусиятига эга бўлади.

Низони суд орқали ечимини топиш муаммо эмас, бироқ, қоидага кўра, уни бу усул билан тўлиқ ҳал қилишнинг деярли имконияти бўлмаслиги ҳам мумкин, чунки низо тарафларида салбий эмоционал ҳолат сақланиб қолиши натижасида конфликт узоқ вақт давом этиб бораверади. Айнан шу сабабли ҳа низоларни судсиз ҳал этишнинг муқобил усулларини кенгроқ амалиётга жалб этиш ҳуқуқий муносабат иштирокчиларида ижтимоий ҳамкорликнинг сақланиб қолишига хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилик тизимида айнан сўнгги йилларда низоларни ҳал этишнинг муқобил ва халқаро миқёсда умумэътироф этилган усулларидан бири бири – медиация институтидир. Маълумки, 2018 йил 3 июлида имзоланган “Медиация тўғрисида”ги [4] қонун 2019 йилнинг 1 январидан эътиборан амал қила бошлади. Шу муносабат билан жамиятимизда медиация институтининг туб моҳиятини англаб етиш, фуқаролар онгига сингдириш, унинг аҳамиятини, уни низоларни суд тартибида ҳал этишдан афзалликларини кенг жамоатчиликка тушунтириш, изоҳлаб бериш ўта долзарб масалага айланди.

Медиациянинг долзарблиги шундаки, бир томондан, дунё миқёсида кўплаб хорижий давлатлар амалиётида медиациянинг кенг миқёсда қўлланилаётганлиги, шунингдек, халқимизнинг тарихан шаклланган, бироқ ҳозирда фақат ижтимоий ҳаётда истемолда қўлланилаётган “муроаи мадора” деган қадрияти ҳамда анъаналарини қайта жонлантириш

эҳтиёжи кун тартибига чиққанлигидадир. Шунга кўра, медиация институтининг халқаро назарий – ҳуқуқий асосларини, юридик ҳамда ижтимоий – маънавий табиатини, мазмунини, принципларини, структурасини, ўзига хос хусусиятлари ҳамда белгиларини, таснифи (моделлари)ни комплекс мушоҳада этиш ҳам назарий, ҳам амалий аҳамият касб этади.

Профессор Х.Т.Одилқориевнинг таъкидлашича медиация малакали ва ваколатли мутахассис (вакил) томонидан ўзгача маҳорат, назокат ва маданият билан ўтказиладиган музокаралардан иборат бўлади. Унинг муваффақияти кўп жиҳатдан медиаторнинг тажрибасига, малакасига, билимдонлигига, дипломатик фазилатларига, ваколатлигига, тарафларнинг фикрини ҳурмат билан тинглаш, мулоҳаза юритиш, таҳлил этиш ва оқилона уйғунлаштириш қобилиятига боғлиқ бўлади [5].

Тадқиқотчи Х.Жўраева эса медиаторнинг вазифаси низолашувчи томонларнинг низоларини мустақил, ўзаро фойдали шартлар асосида ҳал этиш имкониятини топишга кўмаклашишдан иборат бўлади. Медиатор далилларни текширмайди, тарафларнинг талаблари қонунийлигига баҳо бермайди. Холис учинчи шахс – медиатор аслида суд ҳам, арбитр ҳам эмас ва вужудга келган низо юзасидан ҳеч қандай мустақил қарор қабул қилмайди [6].

Медиация – можарони холис, адолатли бундан манфаатдор бўлмаган учинчи томон – медиатор (воситачи) иштирокида ҳал этишнинг муқобил шакли ҳисобланиб, медиатор низо юзасидан низолашувчи томонларга энг қулай бўлган келишувга эришишларида ёрдам беради. Медиацияда томонлар низони бартараф этишга ҳамда уни ҳал этиш шарт-шароитларига доир қарор қабул қилиш жараёнини тўлиқ назорат қила оладилар [7].

Юқоридаги муаллифларнинг қарашларини эътироф этган ҳолда, таъкидлаб ўтиш лозимки, медиация – лот. “mediate” сўзидан олинган бўлиб, воситачилик қилмоқ, ўртада турмоқ, орага тушмоқ деган маънони англатади. Шунингдек, “медиация” – (инг. “mediation” – воситачилик) – низоларни муқобил (судгача) ҳал қилиш усули бўлиб, унда низолашувчи тарафларга холис, бетараф медиатор ўзаро мақбул келишувга эришишга ёрдам беради, лекин у низо бўйича қарор қабул қилишга ва тарафларнинг ҳеч бирига маслаҳат беришга ҳақли эмас. Алоҳида эътибор қаратиш лозимки, медиатор тарафларнинг талабларидан (позиция) келиб чиқиб, уларни асл манфаатларини аниқлаши лозим, бу ҳолатда медиатор бир қатор медиация инструментларидан (фаол эшитиш, рефрейминг, фрейминг, эхо такрорлаш, раппорт ва бошқалар) фойдаланиши лозим.

Медиатив келишувнинг тарафларга манфаатли бўлган афзаллиги сифатида тарафлар низони судда кўриш жараёнида бундай келишувга эришса, давлат божи тўлашдан озод этилади ёки тўланган давлат божи қайтарилади ва натижада уларнинг маблағи ўз ихтиёрида қолади [4]. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, медиатив келишувга эришилишида медиаторнинг хизмати муҳим аҳамият касб этади. Шу боис қонунда медиаторга доир қатор талаблар белгиланган. Агар яна тарафлар манфаати нуқтаи назаридан гапирадиган бўлсак, медиатор медиация бошлангунига қадар медиация тарафларига медиациянинг мақсадини, шунингдек, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтириши, медиация тартиб-таомилини амалга ошириш чоғида фақат медиация тарафларининг розилиги билан ҳаракат қилиши, низо юзасидан ўзаро мақбул келишувга эришишга тарафларни ишонтиришнинг қонуний восита ва усулларидан фойдаланиши, ўзининг мустақиллиги ва холислигига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳолатлар мавжуд бўлса ёки юзага келса, бу ҳақда тарафларга маълум қилиши шарт. Медиатор тарафлар олдида медиация тартиб-таомилини амалга ошириш натижасида етказилган зарар учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгар бўлади. Юқоридагиларга кўра фуқаролик судларида келишув битими тузиш билан медиация институтининг мазмуни, моҳияти ва амалга ошириш тартибига кўра қуйидаги фарқларини ажратиш лозим.

Биринчидан, низоларни ҳал қилишда суд тизимининг афзалликларига қарамай, унинг ўзига хос камчиликлари ҳам мавжуд. Шулардан асосийси сифатида судлардаги иш ҳажмини юқорилигини кўрсатиш мумкин, шунингдек, жараённи ошкора ўтиши, вақт ва ортиқча маблағни сарфланиши, асабларни бузилиши (соғлиққа таъсири), судда фақат бир томоннинг ғолиб бўлиши, иккинчи томоннинг норозилиги сабабли жараён апелляция ва

кассация инстанцияларигача бориши мумкин.

Иккинчидан, суд тартибидан фарқли равишда низолашувчи шахслар медиаторни ўзлари танлайдилар ва медиация жараёнига ихтиёрий киришадилар. Судда тарафлар судьяни танлай олмайди, тарафлар судга судловлилик қоидаларига риоя этган ҳолда мурожаат қилишга мажбурлар. Шунингдек, тарафлар медиаторга онлайн мурожаат қилишлари, ёки низони комедиатор (икки ва ундан ортиқ)лар иштирокида ҳал этишлари, низони ҳал этишга ёрдам бериши мумкин бўлган мутахасисни ўзлари танлашлари мумкин.

Учинчидан, иш юритиш вазифалари жиҳатидан қарасак, суднинг вазифаси тарафларнинг қайси бири ҳақ ёки айбдорлигини аниқлашдан иборат бўлса, медиация тарафларнинг келишувига эришишга ҳамда медиаторнинг ёрдами билан низони ҳал қилишнинг турли ҳил ечимларини муҳокама қилишга қаратилган.

Тўртинчидан, иш юритишнинг тартибига кўра, медиация суд жараёнига нисбатан махфий тарзда ўтказилади ва ҳар бир тараф истаган вақтида уни давом эттиришдан бош тортиши мумкин, судда эса аксинча, музокараларни исталган вақтда тугатиб бўлмайди, жараён ҳам ошкора бўлади. Шунингдек, судда вақт чегараланганлиги сабабли тарафларга низо бўйича муаммоларни батафсил етказишга ҳар доим ҳам имконият бўлмайди, медиацияда тарафлар истаганларича барча масалаларни бемалол муҳокама қиладилар.

Бешинчидан, низолар суд тартибида ҳал этилишида судья суд тартибининг босқичларига қатъий риоя этиши талаб этилади, медиация тартиб-таомилида эса тарафлар низони ҳал қилиш учун қонунда назарда тутилган муддатлардан чиқмаган ҳолда, ҳар қандай босқични қайта такрорлашлари, унга аниқлик киритиши, ёки маълум бир босқични четлаб ўтишлари мумкин.

Олтинчидан, медиациянинг яна бир фарқли ва устивор жиҳатларидан бири, тарафлар медиатив келишувга эришишлари жараёнида медиатор билан яккама-якка (кокус) тартибда музокаралар олиб бориши мумкин, суд тартибида келишувга эриши жараёнида суд тарафлар билан алоҳида учрашув (фақатгина ишни судда кўришга тайёрлаш босқичидан ташқари) ўтказишига процессуал жиҳатдан йўл қўйилмайди.

Еттинчидан, процессуал тартиб ва ишни олиб бориш тартибига кўра, суд жараёни процессуал қонунлар доирасида ўтказилади, қарор фақат қонунга асосланиб қабул қилинади, медиация тартиб-таомилида медиатив келишув эса тарафларнинг хоши-истаклари асосида қабул қиладилар.

Саккизинчидан, судда низолашаётган тарафлар суд қароридан норози бўлган тақдирларида ҳам уни бажаришга мажбурлар. Медиацияда барча қарорлар фақат тарафларнинг ўзаро келишуви асосида қабул қилинади ва улар ихтиёрий равишда уни бажариш мажбуриятини оладилар.

Тўққизинчидан, суд тартибидаги келишув битими тузилиши, суд ишини юритишнинг тугатилишига ва тарафларнинг ушбу талаб ва асосларга кўра қайта судга мурожаат қилиларига тўсқинлик қилса, медиатив келишув эса тарафларнинг ўз ҳуқуқ ва манфаатларини келгусида суд тартибида ҳимоя қилишларини чекламайди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, келгусида мамлакатимизда медиация институтининг янада такомиллаштириш, медиация институтининг афзалликларидан тўғри ва оқилона фойдаланиш, ортиқча сарф-ҳаражатлар, тарафлар ўртасидаги низоли муносабатларни барҳам топтириш мақсадида, иқтисодий процессуал ва фуқаролик процессуал қонунчиликка, апелляция ва кассация босқичларида ҳам тарафларга низони медиатив келишув асосида тамомлашни тартибга солишга қаратилган механизмларни жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ф-4947-сонли Фармони // <https://lex.uz/docs/3107036>

2. Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Дарслик. Муаллифлар жамоаси // Масъул муҳаррирлар: ю.ф.д., проф. М.М.Мамасиддиқов, ю.ф.н., проф.Д.Ю.Хабибуллаев. –Тошкент. “Lesson press” нашриёти.2020.-607 б.

3. И.Жўраев. Низоларни ҳал этишда келишув битимининг ўрни / *Huquq va burch* #3 (171) / 2020

4. Ўзбекистон Республикасининг “Медиация тўғрисида”ги Қонуни // <https://lex.uz/docs/3805227>.

5. Ҳ.Т.Одилқориев. Ўзбекистон давлати ва жамияти инновацион ривожланишининг ҳуқуқий жиҳатлари/Ўқув қўлланма. – Т.: Innovatsion rivojlanish nashriyot- matbaa uyi, 2019. – 362 б. –Б. 127..

6. Жўраева Х. Медиация – муросаи мадора // “*Huquq va burch*”, 2019, №2, 50 – бет.

7. Гаффарова Ш.Н. Медиация - ижтимоий низоларни бартараф этишнинг муқобил усули сифатида // “Фуқаролиқ жамияти институтларини ривожлантириш ва ёшларнинг ижтимоий - сиёсий фаоллигини оширишнинг долзарб масалалари ” республика илмий-амалий конференцияси илмий мақолалар тўплами, 2018 йил 8 июнь, 120 бет.